

**Särslövs
byaväg**

Djurslövsv.

Bebyggelsenamnens dynamik

NORNA-rapporter 97

NORNA-rapporter 97

Bebyggelsenamnens dynamik

Handlingar från NORNA:s 47:e symposium
i Lund 11–12 maj 2017

With summaries in English or German

Redigerade av Kristina Neumüller & Elin Pihl (huvudred.),
Sofie Laurine Albris & Jesper Hansen

Uppsala 2019

Bebyggelsenamnens dynamik

Handlingar från NORNA:s 47:e symposium i Lund 11–12 maj 2017
Redigerade av Kristina Neumüller & Elin Pihl (huvudred.),
Sofie Laurine Albris & Jesper Hansen

© Respektive författare 2019

Utgiven av Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och
folkminnen, i samarbete med NORNA-förlaget, Uppsala 2019

Institutet för språk och folkminnen

Namnarkivet i Uppsala

Box 135

751 04 Uppsala

www.isof.se

NORNA-förlaget

Box 135

751 04 Uppsala

www.norna.org

ISBN 978-91-7276-099-8

ISSN 0346-6728

Permanentlänk:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1658>

Omslag och grafisk form: Tone Gellerstedt

Omslagsfoto: Ola Svensson

För bedömning av manuskript till bidrag i NORNA-rapporter
anlitas utomstående vetenskapliga granskare.

Abstract

Bebyggelsenamnens dynamik. Handlingar från NORNA:s 47:e symposium i Lund 11–12 maj 2017. (The dynamics of settlement names. Proceedings from NORNA's 47th symposium in Lund, 11–12 May, 2017.) Edited by Kristina Neumüller & Elin Pihl (main eds.), Sofie Laurine Albris & Jesper Hansen. NORNA-rapporter 97. Uppsala 2019. 97 pp. 978-91-7276-099-8

The dynamics of settlement names was the theme of NORNA's 47th symposium, held in Lund in May 2017. This volume presents seven of the papers read at the symposium. Two of these were part of a workshop on Scandinavian place-names in *-lev/-löv*. The rest of the papers covers a broad range of perspectives on settlement names and settlement history, from past to present.

Keywords

onomastics, name research, place-names, settlement names, settlement history, street names, name variation, name theory, name usage.

Innehållsförteckning

Förord	5
Peder Dam Bebyggelseslag i det danske navnemateriale. Resultater og metoder fra en tværfaglig og kvantitativ undersøgelse af de danske bebyggelsesnavne	7
Vidar Haslum Klassifisering av yngre bostedsnavn. Geografiske, kronologiske og kontekstuelle variasjoner	17
Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen Nordvestsjælland - <i>tved</i> -navne – og deres onomastiske og bebyggelseshistoriske karakteristika	29
Kristina Neumüller Beläggsens dynamik. Namnbyten, namnkonkurrens och namnförvirring i Bråbo härad	45
Line Sandst Onomastisk skalareduktion. Kunsten at skabe byer i byen alene ved sprog	59
Workshop om namn på - <i>lev</i> och - <i>lov</i> :	
Sofie Laurine Albris & Peder Dam Status og perspektiver på de danske - <i>lev</i> -navne. Betragtninger fra workshoppen om de skandinaviske stednavne på - <i>lev</i> /- <i>lov</i>	71
Ola Svensson De skånska - <i>lov</i> -namnen	83
NORNA-rapporter	94

Nordvestsjælland -*tved*-navne

– og deres onomastiske og bebyggelseshistoriske karakteristika

JOHNNY GRANDJEAN GØGSIG JAKOBSEN

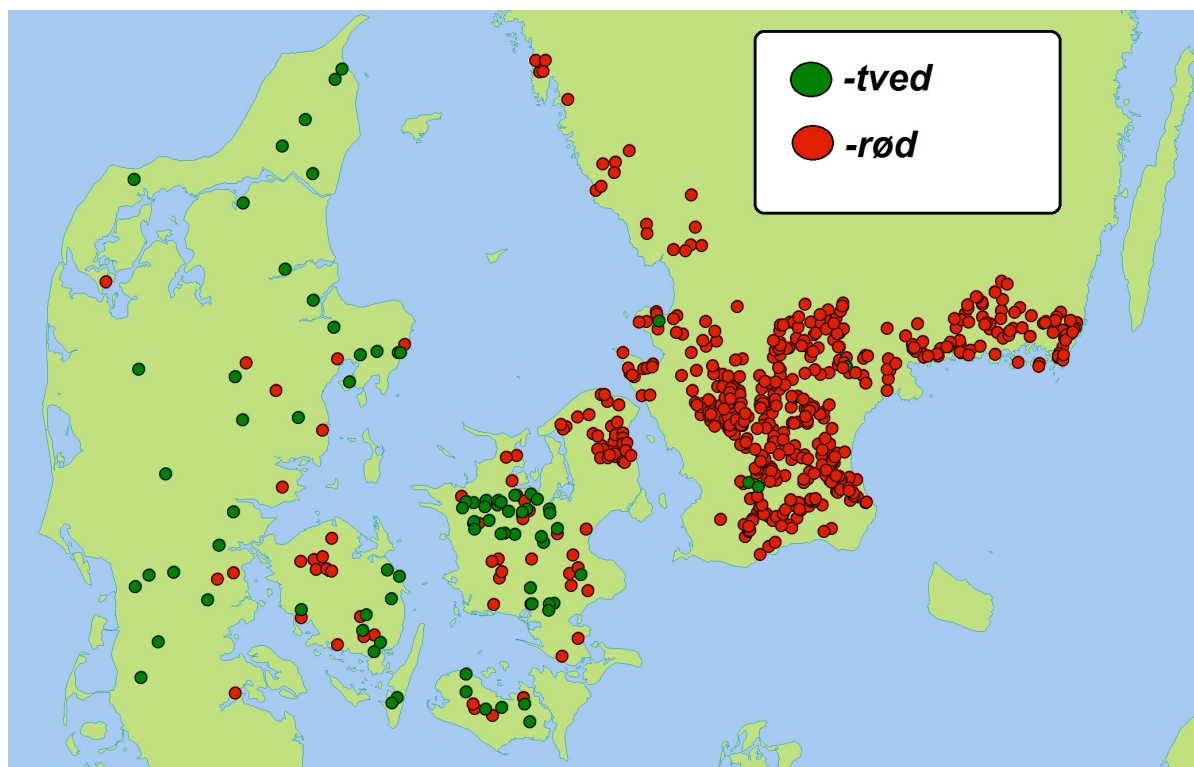
Af de mere almindeligt udbredte gamle stednavnetyper i Danmark hører *-tved* ikke just til de mest undersøgte. Navnetypen nævnes ofte komparativt med de andre vikingetidige og middelalderlige endelsestyper, ikke mindst den betydningsmæssigt beslægtede *-rød*, men deciderede detailstudier med fokus på *-tved* står i Danmark fortsat på listen over forskningsmæssige desiderata. Nærværende artikel kan ses som et indledende forstudie til en sådan større landsdækkende undersøgelse af danske bebyggelsesnavne på *-tved*, der med udgangspunkt i et udvalgt case study-område i det nordvestlige Sjælland vil søge at give et første indtryk af, hvad man ud fra en tværfaglig historisk-geografisk analyse fra et typisk dansk *-tved*-område kan sige om stednavnetypen.

-tved-navne i Danmark

I 1688 var der inden for nutidens danske grænser 133 *-tved*-bebyggelser (Dam 2015 s. 137–140). Af disse var 78 at betegne som landsbyer (dvs. mindst to gårde i et dyrkningsfællesskab), mens 55 var enkeltgårde. *-tved* optræder i Danmark primært som enkeltgårdsfænomen i Vendsyssel, idet hen ved halvdelen af alle danske *-tved*-enkelthårde kan henføres hertil, ligesom der i samme område i 1688

blot var fem *-tved*-landsbyer. Udvides perspektivet til hele det middelalderdanske område kan der medregnes yderligere fire gamle *-tved*-bebyggelser i Skåne (SkO 3 s. 76 f., SkO 19 s. 132 f. og 178, SkO 21 s. 62 f.), hvortil kommer tyve *-tved*-bebyggelsesnavne i de foreløbigt systematisk undersøgte dele af Sydslesvig (Sydslesvigs Stednavne: Indledning s. 238). Navnetypen kendes også i mindre omfang i Sverige, *tvet* (Ståhl 1975), og i særdeles stort antal (godt 600) i Norge, *tveit* (Hovda 1975). Dertil synes navnetypen også medbragt af skandinaverne til Normandiet, *tuit* (Hansen 1998 s. 95–206), og England, *thwaite*, hvor den især har stor udbredelse i grænselandet mellem det nordvestlige England og det sydvestlige Skotland (Lindkvist 1912 s. 96–128, Fellows-Jensen 2015 s. 89 ff.). På grund af denne udbredelse i de vikingetidige kolonier, sammenholdt med diverse sprog- og bebyggelseshistoriske overvejelser, antages navnetypen traditionelt for i Danmark at have haft sin primære aktivitetsperiode i sen vikingetid og første halvdel af middelalderen (ca. 900–1250) (Knudsen 1939 s. 109 f., Hald 1975 s. 76 f.).

Om betydningen af stednavnetypen *-tved* synes der i dag at være rimelig enighed i hele Norden. Ordet menes afledt til roden i et fra nordisk ellers ukendt verbum, der har været beslægtet med ang-

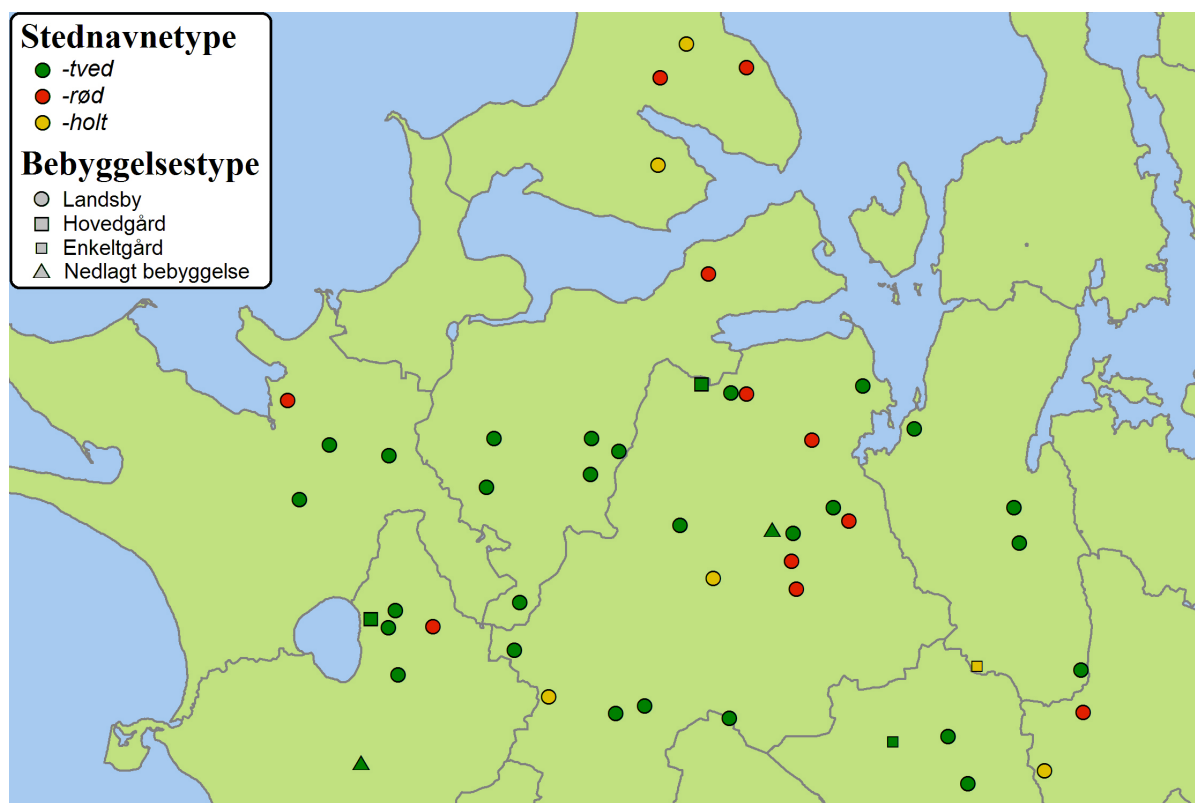
Figur 1. Udbredelseskort over -tved- og -rød-bebyggelser inden for det middelalderdanske område; i det nuværende Danmark dog kun landsbyer (mindst to gårde). Kun bebyggelser, der eksisterede i 1680'erne, er inkluderet. Kort af forfatteren.

elsaksisk *þwītan* 'skære (af)', og som på gammelnorsk er bevaret i verbet *þveita* 'hugge, støde' og substantivet *þveitr* m. 'hug, skår i træ' (Hovda 1975 s. 78 f.). På gammelsvensk forekommer substantivet *tvet* m. som dialektord fra Norrbotten til Småland i betydningen 'træspån, pind, hugaffald, hak i træ' (Ståhl 1975). Ordet kendes ikke selvstændigt i dansk, men menes også her at hænge sammen med et tilsvarende verbum i betydningen 'at skære', således at det som gammeldansk stednavnelement *thwet* f. har betydningen 'sted, hvor træer eller buske er skåret væk' eller slet og ret 'rydning' (Jørgensen 2008 s. 307). Som nordisk bebyggelsesnavnelement må *tved* derfor primært forventes at referere til bebyggelser anlagt i forbindelse med skovrydning (Knudsen 1938, Hald 1975). Her bør det dog også nævnes, at Ole-Jørgen Johannessen i nyere tid har fremlagt en alternativ tolkning, som fortsat afventer publicering.

Det har i Danmark været oplagt at sammenholde bebyggelsesnavnetypen -tved med en anden udbredt navnetype af formodet tilsvarende rydningsindikerende betydning, nemlig -rød, der

kommer af gammeldansk substantiv *ruth* n. 'rydning'. Inden for det nutidige Danmarks grænser kan der optælles 111 sådanne -rød-bebyggelser med eksistens i 1688 (Dam 2015 s. 134), hvortil kommer godt 400 gamle -rød-bebyggelser i Skånelandene (Ejder 1979 s. 125–234). Også denne navnetype kan føres tilbage til ældre nordisk middelalder, men eftersom den ikke er kendt i de skandinaviske bosættelsesområder i Storbritannien og Normandiet, regnes -rød traditionelt for en anelse yngre end -tved (Knudsen 1938 s. 47–48 og 59, Hald 1965 s. 174, Kousgård 1984 s. 224). Der er også blevet foreslået en lille betydningsmæssig forskel de to rydningsindikerende navnetyper imellem, således at mens -rød henfører til egentlig skovrydning, så kan -tved også tænkes at referere til rydning af overdrevs- og udmarksarealer (Dam 2015 s. 137).

Særlig stor bevågenhed er traditionelt blevet tildelt den indbyrdes forskel i udbredelsesmønstre de to rydningsnavnetyper imellem i det gammeldanske område. Som det fremgår af figur 1, så fordeles landsbyer med -tved-navne sig over hele det

Figur 2. Fordelingen af -tved-, -rød- og -holt-bebyggelser i det udvalgte undersøgelsesområde i Nordvestsjælland. Symbolernes form markerer bebyggelsens status ved Matriklen 1688. De grå streger markerer middelalderens herredsgrenser. Kort af forfatteren.

nutidsdanske område, dog med et tomrum på den nordøstsjællandske halvø. Øst for Øresund findes som allerede nævnt fire gamle -tved-bebyggelser i selve Skåne, hvorimod navnetypen hverken kendes i Halland eller Blekinge. Omvendt er -rød-landsbyerne i højere grad koncentreret til Øerne og den jyske østkyst, med særligt iøjnefaldende koncentrationer i to antageligt sent bebyggede skovområder på Nordvestfyn og i Nordøstsjælland. Disse nutidsdanske -rød-”hotspots” suppleres som nævnt af et voldsomt stort antal gamle -rød-bebyggelser i størstedelen af de gamle østensundske landsdele, godt 400, hvor alene den skånske vestkyst og Kristianstadsletten skiller sig ud som -rød-fattige områder. Den iøjnefaldende forskel i udbredelsesmønstret for -tved og -rød, hvor de to navnetyper synes at supplere hinanden geografisk, ledte Kristian Hald til den formodning, at der eventuelt kan ligge en dialektal forklaring til grund (Hald 1965 s. 166). Dog skal det her påpeges, at hvis man kan abstrahere fra den udtalte -rød-dominans i Skåne-landene og Nordøstsjælland, og den ligeledes mar-

kante -tved-dominans i hovedparten af Jylland (der bliver endnu mere tydelig når man tager de mange -tved-enkeltgårde i Vendsyssel med), så resterer der faktisk et stort område i det centrale middelalder-Danmark, hvor -tved og -rød optræder side om side.

Det er et af disse fælles overlappingsområder, nemlig den nordvestlige del af det centrale Sjælland, der tillige tæller den største koncentration af -tved-landsbyer, der er blevet udvalgt som case study-område for nærværende undersøgelse. Her vil -tved-bebyggelsesnavnene blive undersøgt ud fra en række tværfagligt relaterede historisk-geografiske faktorer, såsom onomastiske og kildehistoriske forhold (efterledsudvikling, forledsindhold og alder på førstebeleg), naturgeografi (beliggenhed i forhold til terræn, skov og jordtype) og kulturhistorie (kirkebyfrekvens og økonomisk størrelse). Inden for det undersøgte område vil -tved-bebyggelsesnavnenes karakteristika endvidere blive sammenlignet med potentielt beslægtede navnetyper som -rød, -holt og -torp (om -rød generelt i Dan-

mark, se iøvrigt Knudsen 1938 s. 46–53, Hald 1965 s. 162–169, Ejder 1979, Kousgård 1984, Dam 2015 s. 130–136. Om *-holt*: Eggert 2006, Dam 2015 s. 147–150. Om *-torp* som rydningsbebyggelse: Dam & Jakobsen 2007, Jakobsen 2009).

-tved-navne i Nordvestsjælland

I det nordvestsjællandske undersøgelsesområde eksisterede der ved Matriklen 1688 27 landsbyer af navnetypen *-tved*, hvortil kom to herregårde og én enkeltgård. Derforuden giver kilderne kendskab til yderligere to *-tved*-bebyggelser i området, der begge synes nedlagt inden middelalderens udgang. Sammenlagt kendes således til i alt 32 gamle *-tved*-bebyggelser i området (et katalog over alle 32 *-tved*-navne i området findes som bilag til denne artikel). Til sammenligning tæller området 10 *-rød*-bebyggelser og 6 *-holt*-bebyggelser, hvoraf ingen var nedlagte før 1688. Undersøgelsesområdet tæller endvidere 183 gamle *-torp*-bebyggelser. Af disse lå de 36 i sogne, hvor der også forekommer *-tved*-bebyggelser, og i det efterfølgende vil denne *-torp*-undergruppe ("tved-sogne-torper") blive inkluderet i de komparative analyser. Blot 27 af disse 36 *-torp*-bebyggelser eksisterede endnu ved Matriklen 1688, idet hele ni af dem (altså 25 %) var blevet nedlagt i de forudgående århundreder. For Nordvestsjælland som helhed har jeg tidligere påvist, at ca. 18 % af alle middelalderens kendte *-torp*-bebyggelser blev nedlagt inden 1688 (Jakobsen 2004 s. 66 f.). Med blot to nedlagte *-tved*-bebyggelser ud af 32 mulige (6 %) var nedlæggelsesrisikoen i området således markant lavere for *-tved* end for *-torp*, men højere end for både *-rød* og *-holt* (begge 0 %).

Onomastiske forhold

Tved er en af de stednavnetyper, der kan være svære at genkende i nutiden, eftersom ordet som dansk stednavneefterled kan have undergået ganske betydelige forandringer (Knudsen 1939 s. 108, Hald 1975 s. 76, Jørgensen 2008 s. 307). Det nordvestsjællandske undersøgelsesområde fremstår yderst repræsentativt på dette forhold. Af områdets endnu eksisterende 30 oprindelige *-tved*-bebyggelsesnavne bærer de 17 fortsat formen *-tved*. I seks andre tilfælde er der foregået en kraftig sammentrækning med bortreduktion af *-tv-* (*Høed*,

Høed og *Vented*) og sågar også af det afsluttende *-d* (*Skimmede*, *Tjørnede* og *Vedde*). I syv tilfælde har det gammeldanske *thwet* endda udviklet sig til nutidige former, der umiddelbart giver indtryk af at tilhøre en helt anden navnetype (*Bjergsted*, *Kongsted*, *Skellingsted*, *Søndersted* og *Vielsted*, samt *Frendved* og *Tornved*).

For en ganske betydelig andel af de nordiske *-tved*-bebyggelser optræder navnet i en simplexform, dvs. uden noget forled eller efterled. Dette gælder faktisk for langt over hovedparten af de svenske *tvet*-navne (typisk i formerne *Tveten*, *Tveta*, *Tvetane* eller *Tvetarna*) og for mere end en tredjedel af de norske *tveit*-navne (Ståhl 1975, Hovda 1975 s. 79). I Danmark som helhed er omkring en tiendedel af *-tved*-bebyggelsesnavnene usammen satte simplex-former, typisk *Tved*, flertalsformen *Tvede* eller den bestemte entalsform *Tveden* (Dam 2015 s. 137). I Nordvestsjælland haves kun ét eksempel på dette (svarende til 3 % for *-tved*-gruppen i området), hvor det er usikkert om *Tvede* (Mørkøv sogn, Tuse herred) er en ubestemt flertalsform (*Tvedhæ* 1456) eller en reduceret, oprindelig bestemt entalsform (*Tuedenn* 1405, afskrift fra 1552). Mens der andre steder i Danmark kendes til flere *-tved*-bebyggelsesnavne, der som forled bærer navnet på en anden bebyggelse (Hald 1975 s. 76), optræder dette fænomen ikke i Nordvestsjælland. I ét tilfælde, *Skimmede* (Tølløse sogn, Merløse herred), menes forleddet dog at være et eget, ældre vandløbsnavn på nutidens Truelsbæk, gl. **Skima*, 'den skinnende bæk' (DSÅ 6 s. 132, Jørgensen 2008 s. 254).

Af de resterende 30 *-tved*-bebyggelsesnavne i Nordvestsjælland kan forleddene bestemmes med rimelig sikkerhed i de 27, mens tre må betegnes som usikre: *Ougtved* (Sæby sogn, Løve herred, *Ouc-thvedt* 1611, eventuelt mandsnavnet *Ove*); *Vedde* (Munke Bjergby sogn, Alsted herred, *Wæthwete* omkring 1250, eventuelt substantiv *wæth* 'pant'); og *Vented* (Mørkøv sogn, Tuse herred, *Ventthe Mølle* 1449, eventuelt plantebetegnelse *hvene*). Blandt de øvrige, mere sikkert tolkelige *-tved*-navne i undersøgelsesområdet kan forleddene i knapt halvdelen af tilfældene betegnes som vegetationsrefererende (*Bregentved*, *Bregnetved*, *Egtved*, *Høed* (x 2), *Løgtved* (x 2), *Rugtved*, *Tjørnede*, *Tjørntved*, *Tornved* og *Æbeltved*). Det er her værd at bemærke, at mens nogle af disse navne formentlig refererer til

hvilken type skov, der forudgående er blevet ryddet (*Egtved*, *Tjørnede*, *Tjørntved* og *Tornved*), så synes andre mere orienteret på stedets vegetation efter rydningen (*Høed*, *Løgtved*, *Rugtved* og *Æbeltved*). I to tilfælde henviser forleddet til konkrete landskabsmæssige forhold (*Bjergsted* og *Ortved* (af substantiv *wara* 'overdrev')), til hvilken betydningsgruppe man også kunne henlægge *Skimmede* (omtalt ovenfor); yderligere to menes at henhøre til kulturhistoriske landskabselementer (*Skellingsted*, formentlig af **skiallendi*, 'skelsted', og *Tingtved*); mens fire -tved-navnes forled synes at referere til mere almene stedbeskrivende karakteristika ved rydningen og dens beliggenhed (*Bredetved*, *Grøntved*, *Langtved* og *Søndersted*). I seks eller syv tilfælde synes -tved-bebyggelsen opkaldt efter en person, enten direkte ved dennes navn (*Abbetved* af *Abbi*, *Frendved* af *Frændi*, *Gundetved* af *Gunde*, og *Vielsted* af *Wighulf*, samt eventuelt *Ove* i ovennævnte *Ougtved*), eller indirekte ved personens betegnelse (*Kongsted* og *Nøkkentved* (af **nykomi* 'nytillkommer')). Endelig findes et enkelt eksempel med et dyrebeteegnende forled (*Gedetved*).

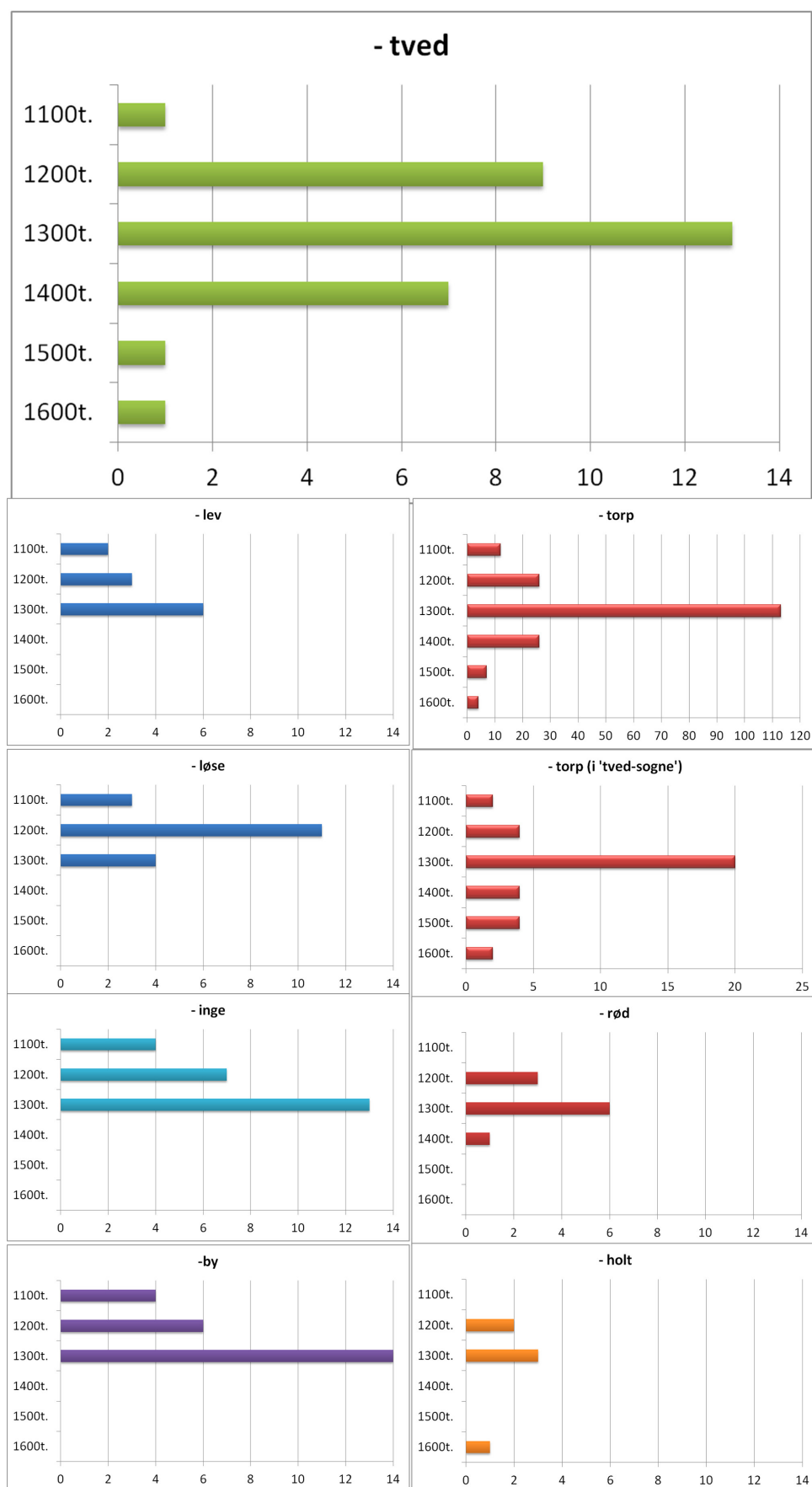
Til sammenligning indeholder undersøgelsesområdet -rød-bebyggelsesnavne næsten udelukkende stedbeskrivende, landskabs- og vegetationsrefererende forled (f.eks. *Langerød* og *Lunderød*), hvilket også kan siges at gælde for områdets -holt-navne, her dog også med et indslag af dyrebetegnelser (*Brændholt*, *Grønholt* og *Ravnsholte*). Mens disse to sammenligningsgrupper næsten ingen personnavneforled har at fremvise (med *Vipperød*, af **Wibbi*, som den mest sandsynlige undtagelse), så synes personnavne og personbetegnelser at stå for hen ved tre fjerdedele af forleddene i områdets -torp-navne (beliggende i sogne med -tved-bebyggelser). Forledsmæssigt kan -tved-navnene altså siges at ligge et sted imellem -torp-navnene (overvejende personbeteegnende) og gruppen med -rød og -holt (overvejende stedbeteegnende), men mere end nogen anden type med præference for vegetationsrefererende forled.

Datering af førstebeleg

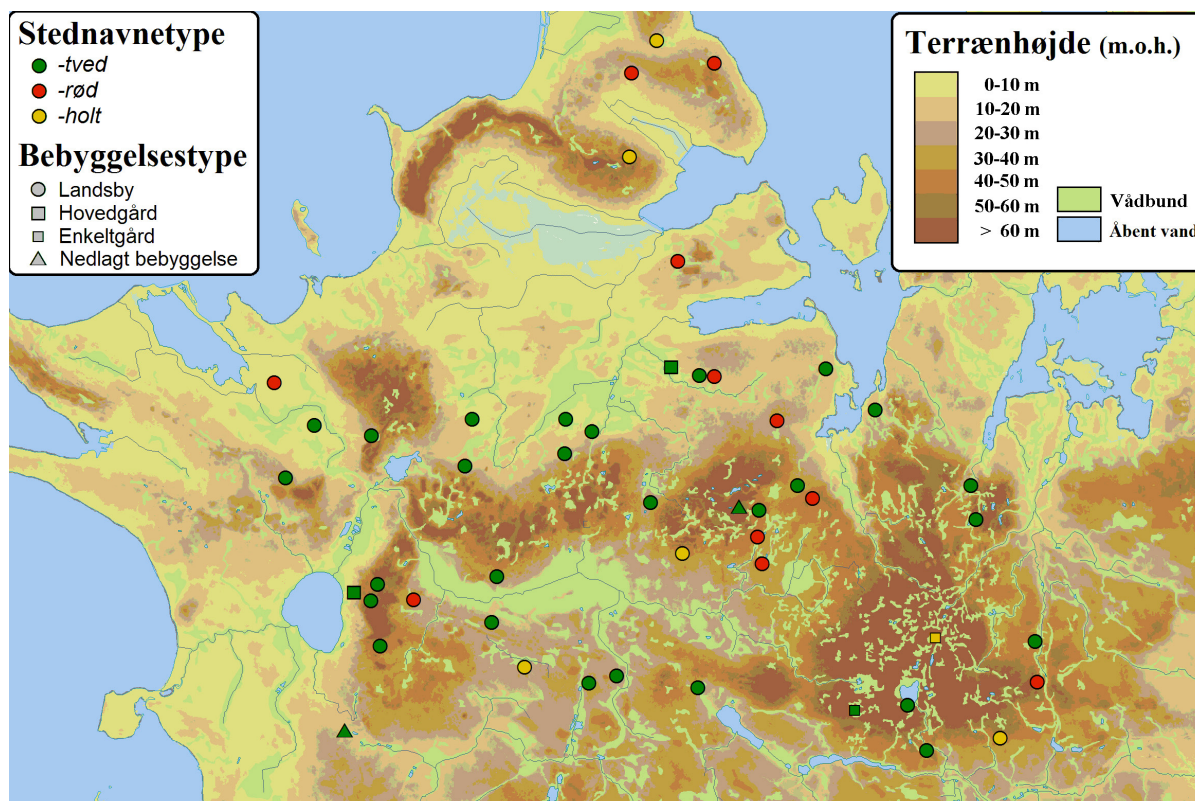
De 32 -tved-bebyggelsesnavne i Nordvestsjælland optræder i deres ældste bevarede form i en række forskellige skriftkilder, typisk diplomer og jordebøger, strækkende sig fra 1199 (*Tornved*, skrevet

Thorntwede) til 1611 (*Ougtved*, skrevet *Ouchthvedt*). Langt hovedparten af dem optræder første gang i kilderne i 1200-tallet (9), 1300-tallet (13) og 1400-tallet (7). Aldersfordelingen af skriftlige førstebeleg for områdets navne på -tved, der er afbildet i figur 3, siger i sig selv ikke så meget, bortset fra at den fastslår, at endelsestypen var almindelig udbredt i området senest ved udgangen af 1200-tallet. Man får imidlertid et indtryk af mulige relative aldersforskelle flere stednavnetyper imellem, hvis tilsvarende fordelingsgrafer oplystes for kendskabet til andre navnetypers førstebeleg i samme undersøgelsesområde. Her ses det således, at regionens landsbynavne på -lev, -løse, -inge og -by alle er kildebelegte første gang i 1100-, 1200- eller 1300-tallet. Til sammenligning har navnetypen -torp, samt i mindre grad også -rød og -holt, ligesom -tved en mere normalfordelt dateringsgraf, der også rækker op i 1400-, 1500- og 1600-tallet. Alt andet lige synes dette at indikere, at de fire sidstnævnte navnetyper (-torp, -tved, -rød og -holt) repræsenterer et yngre (eller i hvert længere aktivt) navnelag i Nordvestsjælland end de fire førstnævnte (-lev, -løse, -inge og -by). Denne konklusion vil i sig selv næppe foranledige de store overskrifter, men eftersom den således bekræfter hvad man måtte vente at se de to hovedgrupper imellem, giver den også videre mod til at benytte metoden til en nærmere sammenligning indbyrdes imellem de formodede yngre navnetyper.

Her er den mest iøjnefaldende forskel vel nok, at mens alle fire udvalgte navnetyper er repræsenteret over hele skalaen, så udskiller -torp (både generelt og i -tved-sogne) sig ved en ekstraordinær høj koncentration på 1300-tallet, hvor en langt større andel af -tved-navnene også er førstebelegte i 1200- og 1400-tallet. En mulig tolkning på denne observation kunne være, at en del -tved-navne kunne være ældre end mange af undersøgelsesområdets -torp-navne, men også at -tved som navnetype måske har været aktiv som navngivningsmulighed for nye bebyggelser længere op i middelalderen end ofte antaget – og i hvert fald længere tid end -torp-navnets primære storhedsperiode. Antallet af både -rød- og -holt-navne i undersøgelsesområdet er så lavt, at det bliver problematisk at udføre denne form for komparativ statistik på dem, men umiddelbart giver de to navnetypers dateringsfordelinger mest indtryk af at svare til -tved-navne-

Figur 3. Aldersfordelingen af førstebeleg for forskellige stednavnetyper i Nordvestsjælland fordelt på hele århundreder.

Figur 4. Fordelingen af -tved-, -rød- og -holt-bebyggelser sammenholdt med terrænforholdene i det udvalgte undersøgelsesområde. Terrændataene er baseret på højdemodelkortet fra Kortforsyningen (tidligere Kort & Matrikelstyrelsen) og jordartskortet fra GEUS. Kort af forfatteren.

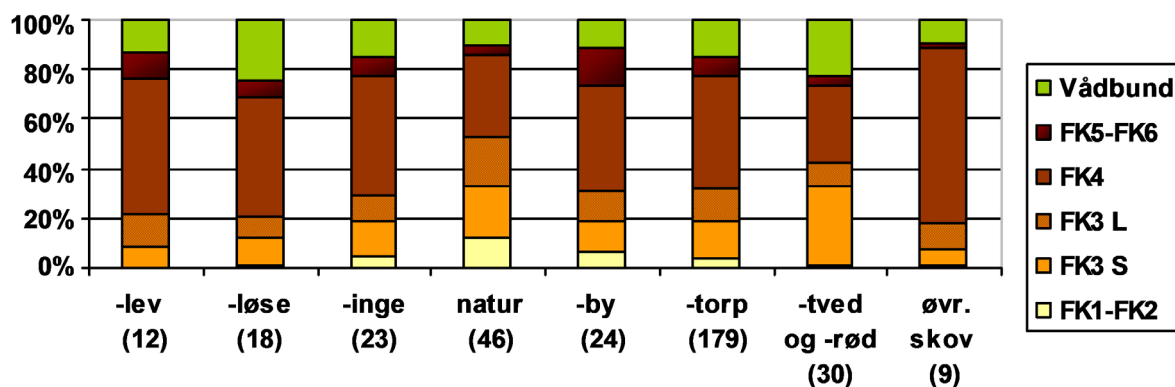
typens. Denne delanalyse giver med andre ord ikke grund til at formode nogen afgørende aldersforskel imellem -tved-, -rød og -holt.

Naturgeografiske forhold

Nordvestsjælland -tved-bebyggelser findes især i de kuperede dele af naturlandskabet, og måske først og fremmest i grænseszonen mellem det kuperede højland og det flade sletteland, jf. figur 4. For skandinaver uden for Danmark kan det måske synes lidt overdrevet at tale om et ”højland”, der på denne del af Sjælland gennemgående hæver sig 30–100 meter over havet, men trods den generelt lave terrænhøjde er der overvejende tale om et meget uroligt bakketerræn med relativt stejle hældninger og små afløbsløse dalsænkninger, frembragt af istidens randmoræner og dødisformationer. Navnetyperne -rød og -holt findes i præcis samme landskabstyper som -tved i undersøgelsesområdet, dog med den påfaldende forskel, at begge de to førstnævnte også er repræsenteret i bakke-

landet i Odsherred (den nordligste del af området) på landtangen mellem Sejerøbugten og Isefjorden; -tved derimod er på Sjælland et udpræget indlandsfænomen, der kun nærmer sig kystlinjen omkring den inderste del af Isefjorden og Roskilde Fjord. Til sammenligning kan det oplyses, at mens regionens -lev-, -inge- og -by-bebyggelser især er at finde i slettelandet, så er -løse i større grad at finde på kanten mellem slette- og højlandet, mens de talrige -torp-bebyggelser nærmest findes overalt.

Foruden terrænet kan det af naturgeografiske forhold være værd at hæfte sig ved den jordbund, som bebyggelserne er anlagt ved. På Sjælland gælder det som helhed, at jordbundens tekstur er præget af en blanding af ler og sand, hvor de mest lerede jorder (FK4–FK6) også er de mest frugtbare, men hvor de mest sandede jorder (FK1–FK3) til gengæld er nemmere at bearbejde (Jakobsen 2004 s. 20–34, Dam & Jakobsen 2008 s. 56 f.). Som hovedregel gælder, at for middelalderens bonde var en ”blandingsjord” (FK3–FK4) at foretrække til agerbrug, idet den var leret nok til at

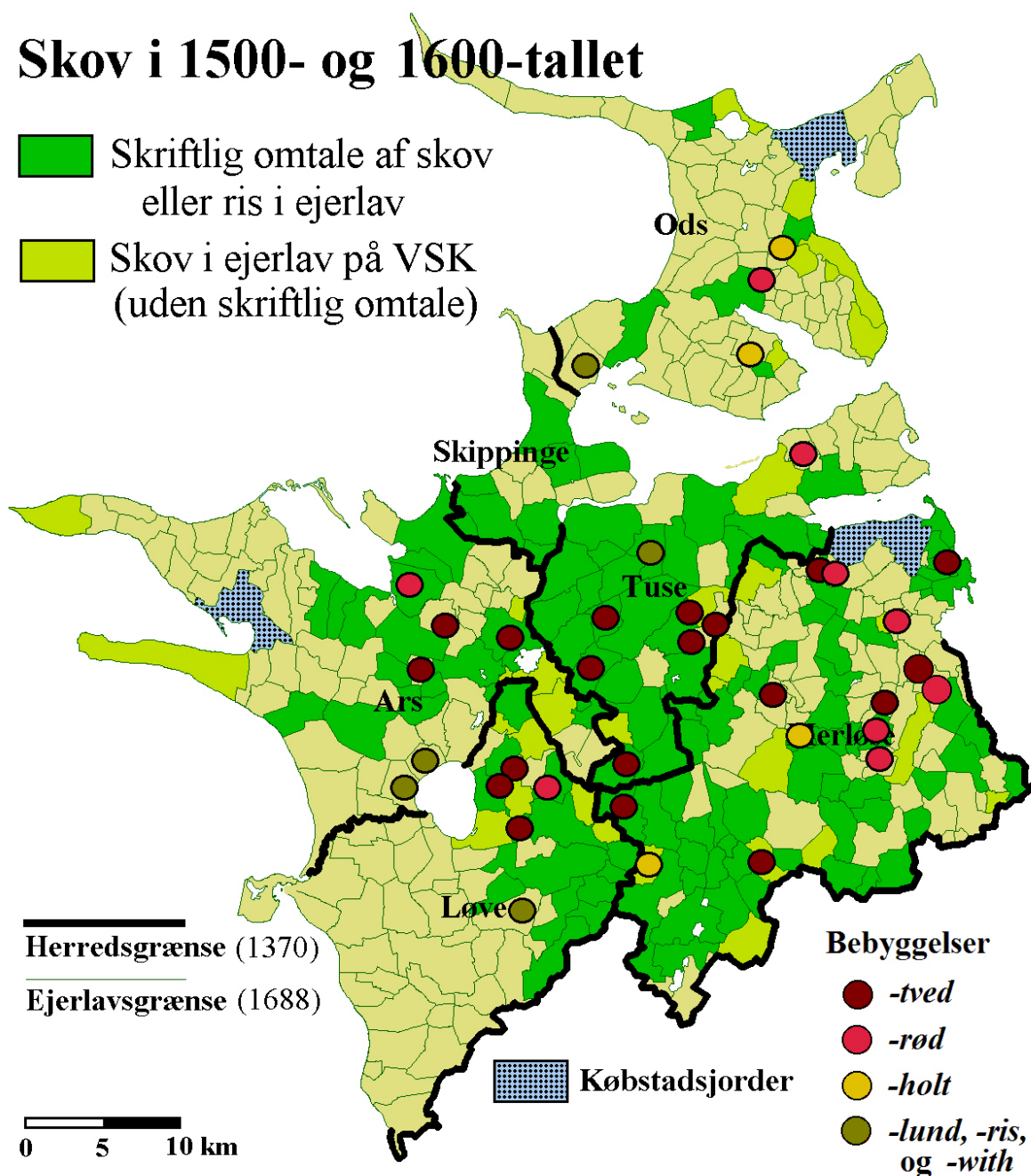
Figur 5. Grafisk afbildning af den relative fordeling af jordbundsklasser i ejerlavene til otte nordvestsjællandske stednavnegrupper. FK1–FK2 er de mest sandede jorder, FK5–FK6 de mest lerede. Jordtypen FK3 er her inddelt efter om den er dannet på et underlag af sandjord (FK3 S) eller moræneler (FK3 L). "Naturnavne" dækker over endelser som *-vig*, *-sø*, *-bæk*, *-holm*, *-næs*, *-bjerg* og *-høj*; "øvrig skov" over *-holt*, *-lund*, *-ris* og *-with*. Tallene i parentes angiver antal ejerlav i hver gruppe. Jordbundsdataene er baseret på Den Danske Jordklassificering 1:50.000, Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet. Efter Dam & Jakobsen 2008 s. 149, figur 3.26.

holde på vand og næringsstoffer, og sandet nok til at man kunne pløje den. Analyser af jordbundsforholdene i de potentielle indmarkszoner omkring middelalderens landsbybebyggelser viser, at landsbyer med før-middelalderlige navnetyper (som *-lev*, *-løse*, *-sted* og *-by*) over hele landet blev anlagt på mere lerede jorder end f.eks. *-torp*-bebyggelserne, hvilket formentlig skal tolkes således, at de ældste landsbyer ("adelbyerne") generelt lagde beslag på den bedste agerjord, mens de senere tilkommende landsbyer måtte tage til takke med knapt så gode jorder (Hedemand, Dam & Jakobsen 2003, Dam & Jakobsen 2008 s. 57). Dette gælder også i Nordvestsjælland, hvor de foretrukne agerjorder synes at være FK4-jorder og FK3-jorder dannet på et underlag af moræneler (FK3 L). Som det fremgår af figur 5 kan der her imidlertid også konstateres ganske store indbyrdes forskelle de tre formodede yngste navnegrupper imellem. Især er det bemærkelsesværdigt, at *-tved* og *-rød* (der ikke afviger på jordbundsforholdene indbyrdes) tilsammen har undersøgelsens største koncentration af FK3-sandjord (32 %), mens andre potentielle rydningsbyer med skovindikerende navnetyper, som *-holt*, *-skov* og *-lund*, har den største andel af FK4-jord (71 %). Umiddelbart minder "skovbyernes" jordbundsfordeling mest om den, der optræder hos områdets *-lev*-byer, men da netop disse to navnegrupper samtidig ligger i meget forskelligt terræn (*-lev* i fladt

sletteland og skovbyerne i kuperet bakkeland), så skal de næppe tolkes naturgeografisk ens. En mulig tolkning er, at de rydnings- og skovindikerende navnetyper på dette punkt skal tolkes forskelligt i en bebyggelseshistorisk sammenhæng, f.eks. således at navnetyperne *-tved* og *-rød* her repræsenterer en tidlig skovrydningsfase, hvor man først foretrak at rydde skoven på de mest sandede jorder, mens skov på kuperet lerjord, der ofte tillige er meget stenholdig og/eller vandlidende, fik lov at stå længere op i tiden (Dam & Jakobsen 2008 s. 149).

At navnetyperne vitterligt relaterer sig til det ældst kendte skovdække i undersøgelsesområdet fremgår af figur 6, der ligesom jordbundsanalysen stammer fra en tidligere undersøgelse med et fokusområde lidt forskubbet i forhold til nærværende. Kortet viser i hvilke landsbyejerlav, at der i diverse skriftlige kilder fra 1500- og 1600-tallet er omtalt skov- og risbevoksning (hvilket ikke skal tages til udtryk for, at hele ejerlavet var dækket af skov), og her er korrelationen med de udvalgte stednavnetyper (*-tved*, *-rød*, *-holt*, *-lund*, *-ris* og *-with*) ganske markant. I denne delanalyse er det især *-rød*-bebyggelserne, der synes at ligge i grænsezonen mellem skovlandet og det åbne land, som det så ud ved overgangen fra middelalderen til tidlig moderne tid.

Skov i 1500- og 1600-tallet

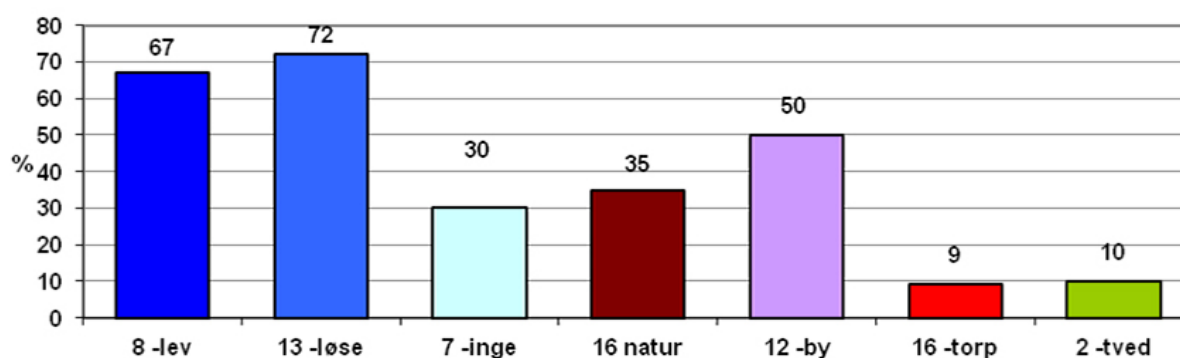
Figur 6. Bebyggelser med rydnings- og skovindikerende navne sammenholdt med udbredelsen af skov i 1500- og 1600-tallets Nordvestsjælland. Kortet er baseret på skriftlige oplysninger om eksistensen af skov eller ris i de enkelte ejerlav (efter Gissel 1968 s. 226), samt registrering af skovområder på Videnskabernes Selskabs Kort; kortet skal ikke læses som om, at de markerede ejerlav var fuldstændigt dækkede af skov. Kort af forfatteren (efter Dam & Jakobsen 2008 s. 151, figur 3.28).

Kirkebyfrekvens og økonomisk størrelse

To af undersøgelsesområdet 32 *-tved*-bebyggelser blev hjemsted for middelalderlige sognekirker. Det drejer sig om Bjergsted (Ars herred) og Søndersted (Merløse herred), hvor de ældste bygningsdele af begge landsbykirker er blevet dateret til den "højromanske periode", hvilket betyder, at begge bebyggelser må have eksisteret i 1100-tallet, da kirkerne blev bygget. Dette harmonerer også med, at sognedannelsen på Sjælland som helhed synes gennemført i løbet af samme århundrede. *-tved*-bebyggelsernes "kirkebyfrekvens" på 6,25 % (dvs. $\frac{1}{16}$) i Nordvestsjælland svarer ganske godt til stednavnetypens tilsvarende frekvens på landsplan, der er på 7,5 % (Dam 2015 s. 139). Tallet kan sammenlignes med kirkebyfrekvenser udregnet ved en tidligere lejlighed for alle middelalderlige bebyggelser i de seks nordvestligste herreder på Sjælland, jf. figur 7. Her kom *-tved*-gruppens frekvens op på 10 %, hvilket lå på niveau med *-torp* (9 %), men langt under *-inge* (30%), *-by* (50 %), *-lev* og *-løse* (begge omkring 70 %). Analysen af kirkebyer og stednavne viser dels, at i hvert fald nogle af regionens *-torp*- og *-tved*-bebyggelser har eksisteret, da sognekirkebyggeriet foregik i 1100- og 1200-tallet, men at man generelt har foretrukket at anlægge kirkerne ved landsbyer med formodet ældre navnetyper, hvilket tyder på en højere social anciennitet for sidstnævnte gruppe da sognedannelsen stod på. Ingen af områdets *-rød*- eller *-holt*-bebyggelser er blevet kirkebyer, hvilket omvendt kunne

indikere en lidt yngre gennemsnitsalder for disse end for *-torp* og *-tved*. Delanalysen viser derimod ingen anciennitetsmæssig forskel imellem *-torp* og *-tved*, dels pga. de omtrent enslydende kirkebyfrekvenser, dels fordi der i området både forefindes *-tved*-bebyggelser i sogne med *-torp*-kirkebyer, og *-torp*-bebyggelser i sogne med *-tved*-kirkebyer.

Som et sidste analyseret forhold i nærværende *-tved*-undersøgelse inddrages økonomiske forhold vedrørende bebyggelsernes størrelse målt på forskellige parametre ved de to store danske matrikler i anden halvdel af 1600-tallet (Matriklen 1662 og Matriklen 1688). I denne delanalyse er det igen kun de seks nordvestlige herreder, der indgår, hvilket betyder, at antallet af inkluderede *-tved*-bebyggelser er nede på 22. Som det fremgår af den markerede række i tabel 1, talte de 22 *-tved*-landsbyer ved Matriklen 1662 i gennemsnit 7,6 gårde og havde ved Matriklen 1688 et tilknyttet ejerlagsareal på 329 ha, hvoraf 39 % var opdyrket til agerbrug. En sammenligning med de øvrige stednavnetyper viser, at landsbyer med før-middelalderlige navnetyper i gennemsnit var henved dobbelt så store, både opgjort i antal gårde (15–18 gårde) og ejerlagsareal (580–660 ha), mens *-tved* på dette forhold var yderst jævnbyrdig med *-torp*- og *-rød*-bebyggelser. De to sidstnævnte havde imidlertid generelt en større opdykningsgrad, på højde med de gamle navnetyper. Også den mindre kornandel i landgilden i 1662 kunne indikere, at områdets *-tved*-bebyggelser i gennemsnit var mindre orienterede på agerbrug end de fleste øvrige navnetyper. I økonomisk henseende

Figur 7. Kirkebyfrekvenser for de primære stednavnetyper i Nordvestsjælland. Tallet foran endelsestypen angiver antallet af kirkebyer, mens tallet over søjlen angiver andelen af typens samlede antal landsbyer i regionen. Til "naturnavne" er medregnet endelser som *-vig*, *-sø*, *-bæk*, *-holm*, *-næs*, *-bjerg* og *-høj*, men ikke skovindikerende endelsestyper. Dam & Jakobsen 2008 s. 157, figur 3.39.

Tabel 1. Økonomiske gennemsnitsværdier for landsbybebyggelser med udvalgte stednavnetyper i Nordvestsjælland ved matriklerne 1662 og 1688.

Gennemsnit	Antal gårde (1662)	Ejerlav (ha) (1688)	Opdyrknings- grad* (1688)	Kornandel af land- gilde** (1662)	Bonitet*** tdr. land/td. htk. (1688)
NV-Sjælland	10,8	420	46 %	78 %	10,2
-lev (10)	17,0	583	53 %	94 %	8,0
-løse (18)	15,1	610	46 %	78 %	10,0
-inge (22)	16,1	655	54 %	86 %	8,9
-by (23)	17,9	618	51 %	89 %	8,9
-torp (153)	8,1	321	45 %	78 %	10,9
-tved (22)	7,6	329	39 %	65 %	11,9
-rød (10)	8,8	333	51 %	83 %	11,5
-holt (6)	4,5	179	27 %	61 %	15,3
"tved-torp" (27)	6,8	279	42 %	66 %	11,1

*"Opdyrkningsgrad" er den opdyrkede agerjords andel af det samlede ejerlavsareal.

**"Kornandel" er kornydelsernes andel af den samlede landgilde opgjort i tønder hartkorn.

***"Bonitet" er opgjort ved hvor mange tønder land ejerlavsareal, der modsvarede én tønde hartkorn i skyldsætning; lave værdier udtrykker dermed en god bonitet, høje værdier en dårlig bonitet.

skiller *-torp*-bebyggelser beliggende i *-tved*-sogne sig ud fra *-torp*-gruppen som helhed, idet disse var mindre end både *-torp*'erne generelt og deres nærliggende *-tved*-naboer. De absolut ringeste værdier i denne sammenhæng tilfaldt dog *-holt*-bebyggelserne, der foruden at have de laveste værdier målt på alle nævnte økonomiske parametre også skilte sig ud med de markant dårligst boniterede jorder.

Opsummering og konklusion

De nordvestsjællandske *-tved*-bebyggelsesnavne kan, som i resten af landet, indimellem være svære at identificere. Mens det gammeldanske *thwet* i de fleste tilfælde har udviklet sig via et ældredansk *thuedt* til en letgenkendelig, nutidig form *-tved*, så fremviser undersøgelsesområdet også eksempler på sammentrukne endelsesformer som *-ed* (f.eks. *Høed*) og sågar *-e* (*Skimmede*), såvel som på omdannelse til helt andre stednavnetyper som *-sted* (*Søndersted*) og *-ved* (*Tornved*). Ved undersøgelser af *-tved*-bebyggelsesnavne er det således i særgrad vigtigt at kontrollere de ældste staveformer.

Forleddene for undersøgelsesområdets *-tved*-navne er overvejende sted- og landskabsbeskrivende, samt i mindre grad personrefererende. Dermed placerer *-tved*-forleddene sig typologisk imellem områdets *-rød*- og *-holt*-navne (næsten udelukkende sted- og landskabsbeskrivende for-

led) og *-torp*-navne (overvejende personrefererende, især mandsnavne). I højere grad end nogen anden stednavnetype i området bærer *-tved*-navnene vegetationsrefererende forled, der både synes at kunne henvise til den bevoksningstype, hvori en eventuel rydning er foregået (f.eks. *Egtved* og *Tjørntved*), og til hvilken vegetation stedet har været præget af efter rydningen (f.eks. *Høed*, *Løgtved* og *Rugtved*).

Undersøgelsens delanalyse af alderen på de bevarede førstebeleg for seks udvalgte stednavnetyper i området synes tydeligt at vise, at *-tved*, *-rød*, *-holt* og *-torp* generelt tilhører et yngre bebyggelseslag end *-lev*, *-løse*, *-inge* og *-by*. Derimod antyder førstebeleggene ikke umiddelbart nogen afgørende aldersforskel de fire formodet yngre navnetyper imellem.

Naturgeografisk optræder de nordvestsjællandske navnetyper *-tved*, *-rød* og *-holt* gennemgående i samme type landskab, nemlig i det kuperede bakketerræn, eventuelt i udkanten af dette ud mod sletlandet. Hvor *-rød* og *-holt* også findes i bakkelandet i områdets nordlige og kystnære del (Odsherred), så fremstår regionens *-tved*-bebyggelser som udpræget indlandsorienterede. Jordbundsmæssigt er områdets *-tved*- og *-rød*-bebyggelser overvejende anlagt på markant mere sandede jorder end de formodet ældre navnetyper og *-torp*-bebyggelserne, mens *-holt* sammen med områdets andre skovindikerende navnetyper (som

-*skov* og -*lund*) især findes på de mest lerholdige jorder i bakkelandet. Sidstnævnte forskel kunne forklares med, at -*tved* og -*rød* repræsenterer en ældre rydningskampagne, hvor de letopdyrkelige sandjorder blev taget i brug, mens de tungere og ofte stenede lerjorder i bakkelandet fik lov at ligge uopdyrkede hen frem til en senere ekspansion.

Omtrent lige store andele af undersøgelsesområdet -*tved*- og -*torp*-bebyggelser er blevet kirkebyer (6–10 %), hvilket viser, at i hvert fald nogle af bebyggelserne senest har eksisteret i 1100-tallet, hvor områdets sognedannelse og kirkebyggeri i vidt omfang synes at have fundet sted. Derimod kan området ikke fremvise nogen -*rød*- eller -*holt*-kirkebyer, hvilket umiddelbart må pege på en lidt yngre alder eller lavere social anciennitet for disse i forhold til -*torp* og -*tved*.

Opgjort ud fra bebyggelsernes økonomiske gennemsnitsstørrelse ved matriklerne i 1600-tallet kan det konstateres, at områdets -*tved*-bebyggelser her lå på niveau med -*torp* og -*rød* med hensyn til antal gårde og størrelse af tilknyttet ejerlav, men med en noget mindre opdyrkningsgrad end disse. Dette gjaldt dog ikke for -*torp*-bebyggelser beliggende i sogne med -*tved*-bebyggelser, idet disse -*torp*'er i gennemsnit var mindre end -*tved*-bebyggelserne. Den klart dårligst præsterende navnetype i økonomisk sammenhæng var områdets -*holt*-bebyggelser.

Ud fra ovennævnte observationer kan det sammenfattende konkluderes, at stednavnetypen -*tved* i det nordvestsjællandske undersøgelsesområde fremstår som omtrent jævn gammel med -*torp* (formentlig især 900–1250). Delvist overlappende med samme periode kan også navnetyperne -*rød* og -*holt* have været aktive, men modsat -*tved* synes disse tillige at have været aktive i en senere anlæggelsesfase (f.eks. 1200- og 1300-tallet), ligesom -*tved* i området heller ikke synes at have indgået ved rydningen af kystskov efter 1200, f.eks. i Odsherred. Selvom de således synes aldersmæssigt jævn gamle, så fremstår -*tved*-bebyggelserne i Nordvestsjælland generelt mere rydningsbebyg-

gelsesagtige end -*torp*-bebyggelserne som helhed (jf. forled, opdyrkning og landgilde), dog ikke i forhold til -*torp*-bebyggelser anlagt i samme sogne som dem selv. Alternativt kan det også tænkes, at mange -*tved*-navne oprindeligt er blevet dannet som marknavne eller ”rydningsnavne” uden nogen tilknyttet bebyggelse. I anlæggelsesfasen har -*tved* og -*rød* som bebyggelsesnavne nok i lige høj grad været anvendt på bebyggelser anlagt i forbindelse med rydning, men muligvis qua den større orientering mod kystlandet var mange af områdets -*rød*-bebyggelser ved middelalderens udgang blevet mere agerbrugsorienterede end -*tved*-bebyggelserne som helhed. Samlet vurderes det, at stednavnetyperne -*tved* og -*rød* snarere end nogen dialektal eller større betydningsmæssig forskel afspejler en kronologisk variation, med to delvist overlappende aktivitetsperioder (f.eks. -*tved* 900–1250 og -*rød* 1000–1400), formentlig med -*holt* som repræsentant for en endnu senere rydningsperiode (f.eks. 1200–1500).

Denne indledende konklusion, baseret på et komparativt case study af forholdene i Nordvestsjælland, kan dog formentlig kun i bedste fald forventes at have generel gyldighed for de centrale dele af det gammeldanske rigsområde, dvs. på Øerne og den jyske østkyst syd for Djursland, hvor -*tved* optræder sideløbende med -*rød*. Fremtidige studier af eksempelvis de øvrige jyske -*tved*-bebyggelsesnavne og af navnetypens anvendelse som naturnavn, sammenholdt med komparative studier af de med -*tved* beslægtede stednavne i det øvrige Norden og de vikingetidige kolonier i England og Normandiet, vil givetvis udbygge og nuancere nærværende og foreløbige konklusioner betragteligt. På samme måde vil tilsvarende undersøgelser af de danske -*rød*-navne – inklusive det store antal af disse i de gammeldanske landsdele øst for Øresund – utvivlsomt bidrage til en øget forståelse af relationen de to rydningsindikerende navnetyper imellem.

Litteratur og kilder

- Dam, Peder, 2015: Bebyggelser og stednavnetyper. København. (Navnestudier 11.)
- Dam, Peder & Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig, 2007: Danske middelalderlige rydningsbebyggelser. I: Nordiske navnes centralitet og regionalitet. Rapport fra NORNAs 35. symposium på Bornholm 4.–7. maj 2006. Red. af Birgit Eggert, Bente Holmberg & Bent Jørgensen. Uppsala. (NORNA-rapporter 82.) S. 35–59.
- 2008: Historisk-Geografisk Atlas. København.
- DSÅ = Danske sø- og ånavne. Udg. af John Kousgård Sørensen. 1968–96. København.
- Eggert, Birgit, 2006: Danske stednavne på -holt. Ph.d.-afhandling. Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet. Tilgængelig: nors.ku.dk/publikationer/ph.d.afhandlinger/birgit_eggert_danske_stednavne_paa_holt_2006.pdf.
- Ejder, Bertil, 1979: Ryd och rud. Lund.
- Fellows-Jensen, Gillian, 2015: Danske navnetypers overskridelse af Danelagsgrænsen. I: Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012. Red. af Birgit Eggert & Rikke S. Olesen under medvirken af Bent Jørgensen. Uppsala. (NORNA-rapporter 91:2.) S. 81–95.
- Gissel, Svend, 1968: Landgilde og udsæd på Sjælland i de store mageskifters tidsalder. Retrospektive studier i landbo- og bebyggelseshistorie. København.
- Hald, Kristian, 1965: Vore Stednavne. 2. udg. København.
- 1975: -tved (Danmark). I: Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder. Fra vikingetid til reformationstid 19. Red.: Allan Karker. København. Sp. 75–77.
- Hansen, Åse Kari, 1998: Språkkontakt i gammelt koloniområde. En studie av normannerbosetningens stedsnavn, med særlig vekt på navnegruppa -tuit. Dr.art.-afhandling. Universitetet i Bergen.
- Hedemand, Laura, Dam, Peder & Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig, 2003: De danske *torp*-landsbyers jordbundsforhold. I: Nordiske *torp*-navne. Rapport fra NORNAs 31. symposium i Jaruplund 25.–28. april 2002. Red. af Peder Gammeltoft & Bent Jørgensen. Uppsala. (NORNA-rapporter 76.) S. 95–108.
- Hovda, Per, 1975: -tved (Norge). I: Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder. Fra vikingetid til reformationstid 19. Red.: Allan Karker. København. Sp. 78–81.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig, 2004: Middelalderens landbrug og bebyggelse. En statistisk-geografisk undersøgelse af landbrugs- og bebyggelsesforholdene i NV-Sjælland gennem vikingetid, middelalder og tidlig moderne tid. Specialeafhandling. Roskilde Universitetscenter. Tilgængelig: <http://www.jggi.dk/speciale.pdf>.
- 2009: "Den gennemsnitlige *torp*". Eksempler på statistiske og spatiale analysemetoder til regionale studier af *torp*-bebyggelser. I: *Torp – som ortnamn och bebyggelse*. Konferensrapport. Tvärvetenskaplig *torp*-konferens Malmö, 25–27 april 2007. Red.: Peder Dam, Peder Gammeltoft, Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, Bo Nissen Knudsen & Ola Svensson. Lund. (Skrifter utg. av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund 11.) S. 167–185.
- Jørgensen, Bent, 2008: Danske stednavne. 3. udg. København.
- Knudsen, Gunnar, 1938: Skovrydning i Danmark, belyst gennem Stednavnene. I: *Saga och sed* 5. S. 43–63.
- 1939: De danske Stednavne. I: *Nordisk Kultur* 5. Stednavne. Red. af Magnus Olsen. Oslo, Stockholm, København. S. 76–123.
- Kousgård Sørensen, John, 1984: Navn og bebyggelse. Om rød i Nordsjælland. I: *Bebyggelsers og bebyggelsesnavnes alder*. NORNAs niende symposium i København 25–27 oktober 1982. Red. af Vibeke Dalberg & al. Uppsala. (NORNA-rapporter 26.) S. 215–228.
- Lindkvist, Harald, 1912: Middle-English Place-Names of Scandinavian Origin. Uppsala.
- Matriklen 1662 = Frederik III's Matrikel. Rigsarkivet, København. Ikke udgivet. Afskrift af oprindelige protokoller foretaget ved Karl-Erik Frandsen, Københavns Universitet.
- Matriklen 1688 = Christian V's Matrikel. Rigsarkivet, København. Delvist udgivet af Henrik Pedersen, *De danske Landbrug*. Fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Christian V's Matrikel 1688. 1975. København.
- SkO = Skånes ortnamn (serie A). Utg. av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 1958–. Lund.
- Ståhl, Harry, 1975: -tved (Sverige). I: Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder. Fra vikingetid til reformationstid 19. Red.: Allan Karker. København. Sp. 77–78.
- Sydslesvigs Stednavne. Udg. af Anders Bjerrum, Kristian Hald & Peter Jørgensen. 1948–93. København.

Bilag: Katalog over -tved-bebyggelsesnavne i Nordvestsjælland

Abbetved (Kirke Såby sogn, Volborg herred), landsby. 1356 (afskrift fra 1476) *Abbethwed*, 1364 *Abbethued*. Forled: mandsnavn *Abbi*.

Bjergsted (Bjergsted sogn, Ars herred), landsby. 1321–23 (afskrift fra 1370–80) *Byerstweth*, 1336 *Byrastweth*. Forled: substantiv *bjerg*.

Bredetved (Ågerup sogn, Merløse herred), landsby. 1315–24 *Brethwed*. Forled: adjektiv *bred*.

Bregentved (Kisserup sogn, Volborg herred), landsby. 1364 *Brekneweth*. Forled: plantebetegnelse *bregne*.

Bregnetved (Osted sogn, Volborg herred), landsby. ca. 1263 *Bregneweth*. Forled: plantebetegnelse *bregne*.

Egtved(gård) (Haraldsted sogn, Ringsted herred), gård. ca. 1525 *Egtuid*. Forled: træbetegnelse *eg*.

Frendved (Buerup sogn, Løve herred), landsby. 1354 (afskrift fra 1400t.) *Frendetueth*, 1458 *Frændethued*. Forled: mandsnavn *Frændi* eller substantiv *frænde*.

† **Gedetved** (Finderup sogn, Løve herred), nedlagt landsby. 1215–41 *Gethathueth*. Forled: dyrebetegnelse *ged*.

† **Grøntved** (Tølløse sogn, Merløse herred), nedlagt landsby eller gård. 1370–80 *stagnum Grwnthweth*. Forled: adjektiv *grøn*.

Gundetved (Buerup sogn, Løve herred), herregård. 1339 *Gunnethueth*. Forled: mandsnavn *Gunde*.

Høed (Jyderup sogn, Tuse herred), landsby. 1259 *Høtwid* (her eller Valsøllille sogn?), 1371 *Høthuet*. Forled: substantiv *hø*.

Høed (Valsøllille sogn, Ringsted herred), landsby. 1259 *Høtwid* (her eller Jyderup sogn?), ca. 1370 *Høotweth*. Forled: substantiv *hø*.

Kongsted (Niløse sogn, Merløse herred), landsby. 1296 (afskrift fra ca. 1440) *Kungstwed*, 1466 *Konxstwet*. Forled: substantiv *konge*.

Langtved (Rye sogn, Volborg herred), landsby. 1460 *Langtweth*. Forled: adjektiv *lang*.

Løgtved (Buerup sogn, Løve herred), landsby. 1427 (afskrift fra 1607) *Løgetwed*, 1491 *Løgetwedh*. Forled: plantebetegnelse *løg*.

Løgtved (Viskinge sogn, Løve herred), landsby. 1231 (afskrift fra ca. 1300) *Løchathwet*, 1320 *Løkethuet*. Forled: plantebetegnelse *løg*.

Nøkkentved (Mørkøv sogn, Tuse herred), landsby. 1382 *Nykommethwet*. Forled: substantiv **nykomi*, 'nytilkommer'.

Ortved (Vigersted sogn, Ringsted herred), landsby. ca. 1363 (afskrift fra 1541) *Ortwet*, 1421 *Ortuith*. Forled: substantiv *wara*, 'overdrev'.

Ougtved (Sæby sogn, Løve herred), landsby. 1611 *Ouchthvedt*. Forled: eventuelt mandsnavn *Ove*.

Rugtved (Viskinge sogn, Ars herred), landsby. 1231 (afskrift fra ca. 1300) *Rughthwetora*, 1346 *Rughthwet*. Forled: plantebetegnelse *rug*.

Skellingsted (Skamstrup sogn, Tuse herred), landsby. 1381 (afskrift fra 1552) *Skiellendztwed*, 1469 *Skallenstw[edh]*. Forled: substantiv **skiallendi*, 'skelsted'.

Skimmede (Tølløse sogn, Merløse herred), landsby. 1370–80 *Skunethweth* (fejl for **Skimethweth?*). Forled: ånavn **Skima*, 'den skinnende'.

Søndersted (Søndersted sogn, Merløse herred), landsby. 1321–23 (afskrift fra 1370–80) *Senners-thweth*, 1319 *Synderweth*. Forled: adjektiv *sønder*.

Tingtved (Søstrup sogn, Merløse herred), landsby. 1415 *Thingthweth*. Forled: substantiv *ting* eller mandsnavn **Tingi*.

Tjørnede (Tølløse sogn, Merløse herred), landsby. 1370–80 *Thyrneweth*. Forled: plantebetegnelse *tjørn*.

Tjørntved (Stenlille sogn, Merløse herred), landsby. 1252–59 (afskrift fra ca. 1300) *Thurnwichthwet*, 1509 *Tyrntvedh*. Forled: plantebetegnelse *tjørn*.

Tornved (Jyderup sogn, Tuse herred), landsby. 1199 (afskrift fra o. 1440) *Thornewthwed*, 1369 *Thornethwed*. Forled: plantebetegnelse *tjørn*.

Tvede (Mørkøv sogn, Tuse herred), landsby. 1405 (afskrift fra 1552) *Tuedenn*, 1456 *Tvedhæ*. Simplex (flertal eller bestemt ental).

Vedde (Munke Bjergby sogn, Alsted herred), landsby. 1252–59 (afskrift fra ca. 1300) *Wathweta*, 1387 (1400) *Wæther*. Forled: eventuelt substantiv *wæth*, 'pant'.

Vented (Mørkøv sogn, Tuse herred), landsby. 1499 (afskrift fra 1504) *Ventthe Mølle*, 1610 *Huendett*. Forled: eventuelt plantebetegnelse *hvene*.

Vielsted (Kirke Flinterup sogn, Alsted herred), landsby. 1414 (afskrift fra ca. 1440) *Wielstuedh*, 1566 *Viellstedt*. Forled: mandsnavn *Wighulf*.

Æbeltved (Butterup sogn, Merløse herred), herregård (nu *Severinsminde*). 1382 (afskrift fra ca. 1570) *Ebbelthued*, 1384 *Æbbelthwet*. Forled: træbetegnelse *æble*.

Summary: Names in *-tved* in north-western Sjælland – and their onomastic and settlement-historical characteristics

Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen

Settlement names in *-tved* (corresponding to English *-thwaite*) are, in spite of their relatively large numbers in Denmark (133 known settlements by 1688), among the less studied place-names in Danish onomastics. This paper is intended as a preliminary case study for a large national investigation of *-tved* names in Denmark in general. The chosen area for the study is the north-western part of Sjælland, which holds one of the largest concentrations of medieval *-tved* settlements in Denmark (twenty-seven villages, two manor houses, one single farm and two deserted settlements). The name type and the settlements associated with it are studied using a variety of sources and methods in an interdisciplinary, historical-geographical approach, and comparisons are made with potentially related place-name types in the area, i.e. *-torp*, *-rød* and *-holt*. In this way, the *-tved* names are analysed comparatively in terms of their present-day forms, their suffixes and their first extant appearances in written sources. Likewise, the *-tved* settlements are analysed with regard to their location in the physical and historical landscape (terrain, soil type and woodland), number of church villages, and economic size by the end of the Middle Ages (numbers of farms, area of village land, and emphasis on arable farming). Based on this, it is concluded that *-tved* names in north-western Sjælland appear to have been used predominantly for clearance settlements in relatively hilly, inland terrain, probably with a main period of activity from c.900 to 1250. The name types *-rød* and *-holt* also seem to reflect clearance settlements, but probably from slightly later periods.